

CSORBA GYÖRGY

Országgyűlés Hivatala, Közgűjteményi és Közművelődési Igazgatóság

Aetas 39. évf. 2024. 4. szám, 65–80.

ISSN 0237-7934

DOI 10.14232/aetas.2024.4.65-80

www.aetas.hu

Trombitások az 1848–1849-es szabadságharcban

ABSTRACT. *Trumpeters in the War of Independence of 1848–49.* The topic of military musicians and the use of military sound signals in the Hungarian War of Independence of 1848–49 was an under-researched field until recently. This study examines the duties, training, numbers, and equipment of trumpeters on the Hungarian side using archival and published sources, as well as academic literature. While organizing the national guard and the army, Hungarian leadership continued to use the sound signals and the principles of using musicians utilized by the Austrian imperial military to accelerate training, and to have a more unified organization. While Hungarian forces faced a constant shortage of musicians, as well as difficulties in acquiring instruments during the war of independence that started in response to the policies of the Austrian government, they succeeded in using trumpeters as the basis of their military communication and transmitting orders.

Keywords: *War of Independence of 1848–49, military music, hussar, honvéd (landwehr) hunter*

Krasznay Péter örökölte meg naplójában, hogy amikor 1849 februárjában Tiszafüredre értek, és a közvetlenül utánuk vonuló utászcsapat trombitahangja „be harsogott az utzába, minden házból szaladtak ki az asszonyok, gyermekek azzal az öröm kiáltással, hogy itt jön a huszárok, halga, hogy trombitálnak, azonban amint meglátták, hogy nem huszárok trombitálnak, lehangolódtak, sőt egy fiatal menyecske azzal adott kifejezést elégedetlenségének, hogy egye ki a fene, hisz napszámos katonák ezek, s azzal behúzódtak, ettől kezdve azután a pionierokat napszámos katonáknak hívtuk”.¹ A mulatságos jelenet azon túl, hogy megmutatja a nyalka huszárok rendkívüli népszerűségét, arra is kiváló példa, hogy a trombita hangja mennyire kapcsolódott össze a lovas fegyvernemmel, pedig valójában más alakulatok – vadászok, tüzérek, utászok és szekerészek – is használták ebben az időben. Amíg a gyalogságnál a dob, addig a felsoroltaknál a trombita/kürt volt a parancsközvetítő eszköz. Tanulmányunkban – a korábban már vizsgált dobosokhoz hasonlóan² – a magyar oldalon harcoló trombitások feladatait, kiképzését, létszámuk biztosítását és felszerelésüket mutatjuk be.

Általános jellemzők és trombitajelek

A trombitásokat alapvetően a lovasság kötelékében alkalmazták: az osztrák hadseregben lovas századonként egy főt, akik tizedesi rangjelzést viseltek. A két századonként kiállott osztálytrombitásokat 1806-tól alkalmazták szintén tizedesi rangban. A huszárezredeknél az ezredtörzsnél békében egy, háborúban két őrmesteri rangú törzstrombitásnak kellett szolgál-

¹ Forrai–Árva (szerk.): *Naplójegyzetei Krasznay, 77.*

² Csorba: *Dobosok az 1848–1849-es szabadságharcban, 377–416.*

nia. A törzstrombitás egyike mindig az ezredparancsnok mellett tartózkodott, kivéve, amikor hadikövetet kísért, ami kiemelt feladatuk volt. Ők voltak az egyébként csak megtúrt, de központilag nem támogatott ezredzenekar vezetői is. A huszártrombitások piros toll- vagy lószőrforogót hordtak megkülönböztetésül a csákójukon.³ A trombitás egyenruhájának díszítését és a gálaruha megvásárlását az ezred költségalapjából fizették ki, a hangszer és tartozékai azonban kincstári tulajdonban álltak.⁴ A trombitások szablyával és pisztollyal voltak felszerelve. Háború esetén a trombitásokat az altisztek lőszerjavalmazásának fele illette meg.⁵ Szokás volt, hogy a trombitások szürke lovat kaptak, ahogy a lovasságnál szolgáló zenészek is.⁶

A megfelelő számú képzett trombitás kiállításának több útja is volt. A 19. század elején például a császári seregben, ha egy ezredben éppen hiány volt képzett trombitásból, akkor az alkalmas helyi ún. toronyzenészeket (*Thurner*) vagy más, zeneileg képzett egyéneket is besorozhattak. A harci állományból is képeztek katonákat a trombita használatára, hogy szükség esetén parancsnoki jóváhagyással a kieső embert pótolni tudják. A betanuló trombitás csak az oktatás befejezése után kaphatta meg a teljes zsoldot. Az oktatást a törzs- vagy a századtrombitás is végezhetette, vagy az ezred mellett lévő olyan személy, aki jól tudott játszani a hangszeren. Az ezredparancsnok engedélye nélkül azonban a trombitás senkit sem taníthatott a hadseregen kívül, és nem is zenélhetett. A zenésztől elvárták, hogy bátor, ügybuzgó, józan, muzikális és egyben jó lovas legyen. Mindig tudnia kellett helyét a harcrendben és figyelnie parancsnokát, hogy folyamatosan és a megfelelő időben tudja a trombitajeleket leadni.⁷

A trombita hangja ugyanis a csatazaj közben is jól kivehető volt, és messzire elhallatszott, így a vezénylés, illetve a kommunikáció alapeszközévé vált. A kiadott utasítást, vezényszót a parancsnok kíséretében lévő törzstrombitás hangjelzésével adták tudtul, amelyet az osztály- és a századtrombitások átvettek és ismételtek. A korabeli elmélet szerint egy átlag katona legfeljebb 25 jelet tudott megjegyezni, ezért igyekeztek jól megkülönböztethető, de kevés és könnyen megjegyezhető jeleket használni. Ezzel magyarázható az is, hogy a kialakult jeleket hosszú ideig, változtatás nélkül és a hadseregen belül egységesen használták.⁸

1848–1849-ben az osztrák, illetve a magyar sereg hangjelzései teljesen megegyeztek. Ennek legfőbb oka az, hogy a magyar hadügyi rendszer felállításakor nem arra készültek, hogy a császári hadsereg ellen kell harcolni, így semmi sem indokolta új hangjelzési rendszer bevezetését. Ha az áprilisi törvényeket a bécsi udvar maradéktalanul elfogadja és betartja, akkor a magyar csapatok a császáriak mellett szolgáltak volna, vagyis az egységes hangjelzések a közös vezénylést biztosítják. Ráadásul, különösen a huszároknál, már adott volt egy jól ismert jelzésrendszer, amit a már képzett állomány útján gyorsabban és hatékonyan lehetett az újoncnak betanítani. Az is nyilvánvaló, hogy a császári hadseregben kiképzett tisztek, katonák és zenészek mind kiválóan ismerték a császári jelzéseket, idő hiányában nem lehetett új jelzésrendszert kialakítani, valamint azt az egész hadseregben következetesen bevezetni és begyakoroltatni.

³ Barcy–Karch: *Hangászok*, 23–25.

⁴ Hübler: *Militär-Oekonomie-System*, Bd. II. 277., III. 34–35.

⁵ Hübler: *Militär-Oekonomie-System*, Bd. VI. 40., 161.

⁶ Marosi: *Két évszázad*, 33. A győri lovas nemzetőrségnél is a trombitást – lehet, hogy véletlenül, de – szürke lóra ültették. *Hazánk*, 1848. július 29. 52.

⁷ Hübler: *Militär-Oekonomie-System*, Bd. II. 275–276.

⁸ Barcy–Karch: *Hangászok*, 89–90.

A szabadságharc idején születő szabályzatok részletesen rögzítették a trombitások helyzetét, mozgását és az alkalmazandó hangjelzéseket az egyes feladatok alatt, illetve kottával együtt magát a trombitajelek rendszerét is: Nyergelő (*Vergatterung*), Lóra (*Rast*), Sereglő (*Truppe*), Ima (*Bethstunde*), Induló (*Marsch*), Félinduló (*Einhalber Marsch*), Lefúvás (*Abblasen*), Takarodó (*Retraite*), Ébresztő (*Reveille*), Templomba (*Kirchenstoss*), Összehívó (*Ganzer Ruf-Apell*), Riadal vagy riadó (*Alarme*), Roham (*Signal zur Attaque*), Egyes hars vagy fúvás (*Einfacher Stoss*), Kettős hars vagy fúvás (*Doppelter Stoss*); illetve a csatározási jelek: Félinduló (*Einhalber Marsch*), „Első és második ponthoz”, Takarodó (*Retraite*), Állj! (*Halt*), Lefújás (*Abblasen*), Vigyázz! (*Habt Acht*), Vadász hívó (*Jäger ruf*), Ébresztő (*Tag Beveille*), Összehívó (*Apell*), Roham (*Attaque*).⁹

Az osztrák forrásokkal összehasonlítva a következő jelzések hiányoztak: fél- és negyed összehívó (*halben und Viertel Ruf*), főfelhívó (*hohen Ruf* vagy *Chamade*), gyászmenet, ami valójában hangfogóval való menetelést jelentett (*Den Todtenmarsch oder eigentlich den ordinären Marsch mit der Sourdine*). Valójában számtalan példát ismerünk arra, hogy a *Chamade*-t is használták a magyar seregben: a követjárások esetében ez volt a hagyományos hangjelzés. Temetésekkor pedig a lovasságnál a halott rangjának megfelelő számú trombitás a *Marche* jelét játszotta hangfogóval, majd a koporsó leeresztésekor a Lefújást (*Abbruch*), ugyancsak hangfogóval, ha pedig sortűz is volt, azalatt szintén *Marche*-t fújtak – már hangfogó nélkül.¹⁰

Minden mozgásnál *Marche*-t (menetet) fújtak a trombitások. A lovasság szálláshelyét, helyőrségét kibontott zászlóval és zenével hagyta el, a városon kívül a zászlót elrakták, de a trombitások tovább játszották a menetet. A másik jellegzetes jel a *Truppe* (Sereglő) volt, amely egy felhívó: a lovasságnak sorban és rendben kellett gyülekeznie, illetve igazodnia és felzárkóznia. Minden menet előtt először ezt fújták, majd ezt követte a menetjel. A rohamjel is régi hagyományra visszatekintő kürtjel volt, amely két tételben pontosan követte a szabályzat szerinti harcmodort: a 200 lépés rövid vágatát és a 80 lépés vágatát. A rohamot vezető parancsnoknak és a vele lovagló ezred- vagy törzstrombitásnak a vágatánál az arcél egyik szárnyára kellett húzódnia, elkerülve a közvetlen harcot, hiszen küzdelem irányításához elengedhetetlen volt, hogy a parancsnok átlássa az arevonalat, és a harci helyzetnek megfelelő utasításokat adhasson ki. Rohamnál a „vezérlő, segédje és a főtrombitás a sebes vágatásig az arcz előtt maradván, a valódi rohamnál megállnak, s az osztály egyik szárnyához tartozván a sereggel az ellenségre rohannak. Gyakorlás alkalmával pedig mindég az arcz előtt maradnak.” „A csatári láncz, és segélye minden mozdulatait a seregeké után intézik, azért a főtrombitás jeleire — melyek mindenkor tüstént az előnyomult trombitásoktól átveendő — különösen kell vigyázni. A csatározás trombitajelekkel vezényeltetik, ezeket ismerni, elérteni s reájok minden csatározónak szoroson vigyázni kell.”¹¹ A sikeres roham után gyülekezőt fújtak. A riadójelet valamennyi trombitásnak át kellett vennie és fújnia.¹²

⁹ *A magyar nemzeti őrseregnek*, V. füzet melléklete

¹⁰ Császári jelzések: Nyergelő (*Vergatterung*), Lóra (*Rast*), Sereglő (*Truppe*), Ima (*Bethstunde*), Induló/menet vagy Félinduló (*Den ganzen und halben Marsch*), Lefújás (*Abblasen*), Takarodó (*Retraite*), Ébresztő (*Tagwache*), Templomba (*Kirchenstoss*), Egész-, fél- vagy negyed összehívó (*ganzen, halben und Viertel Ruf*), Főfelhívó (*hohen Ruf* vagy *Chamade*), Riadal vagy riadó (*Alarme*), *Das Signal zur Attaque und während des Vormarsches*, Gyászmenet, ami valójában hangfogóval való menetelés (*Den Todtenmarsch oder eigentlich den ordinären Marsch mit der Sourdine*), egyszerű fújás (*einfachen Stoß*), kettős fújás (*doppelten Stoß*). Hübler: *Militär-Oekonomie-System*, Bd. II. 275–276.; Barcy–Karch: *Hangászok*, 106.

¹¹ *A magyar nemzeti őrseregnek*, V. füzet 60–65.

¹² Barcy–Karch: *Hangászok*, 102–118.

Gyülekező vagy nyergelő (*Vergatterung*) fújása a szabályzat szerint az ezredes szállása előtt történt, nagyobb település esetén különböző helyeken is megismételve, oly módon, hogy az ezred trombitásai összegyűlve fújták a jelet. Az ébresztő hasonló módon történt: a főőrség előtt gyülekezve egyszerre fújták, négyszer egymás után, a négy égtáj irányában. Az éleleosztás is erre a jelre történt. Takaródó jelére a lovasoknak vissza kellett térniük a szállásra. Őrségváltás általában délben történt, ahol a szolgálat átadása alatt békeidőben a trombitások zenedarabokat játszhattak, vagyis térzenét adtak, hasonlóan a gyalogos alakulatokhoz.¹³

Az ébresztő jelének egyszeri fújása a vadászoknál a harcmezőn a szétszórt csatárláncok gyülekezését jelentette. A szabadrablást is az ébresztő jelével kezdhették meg a katonák.¹⁴ Losoncot az oroszok 1849. augusztus 8-án trombitaszóra kezdték kirabolni, illetve tábori zenére gyűjtötták fel.¹⁵

Alkalmanként egyedi jelzéseket is használtak a harci cselekmények során. Dobay Ágoston őrnagy, az óaradi várparancsnokságról jelentette 1849. május 21-én Boczkó Dániel kormánybiztosnak, hogy előző éjjel egy Málik Vencel nevű katona szökött ki Aradból. Kihallgatása során nagyon részletes beszámolót adott a vár állapotáról. Arra a kérdésre, hogy mit jelent a kürt egyes, kettős és hármas fúvása, azt felelte, hogy az „inspectiós tiszt várbástyáról egy fúvással jelenti a parancsnoknak, hogy «ungarische patrille zieht sich rechts», kettős fúvás, hogy patrouille jár a magyaroktól, hármas fúvás, hogy nem jár patrouille”.¹⁶

A kürtjeleket nemcsak a lovasoknak kellett kiválóan ismerniük, de a lovak is jól elsajátították. Egy anekdota szerint 1848. december 8-án Kőpecnél „egy más honvéd, minekutána egy dragonyost egy lövéssel lováról elejti, nekifut a lónak, és kantárszáron ragadván, fel is ül, és társainak a lövések közt fennhangon dicsekszik, hogy ő milyen lóra tett szert, persze hosszú szuronyos fegyverit is a nyeregben keresztül téve. Ekkor a visszamenekülhetett dragonyosok trombitája megszólal, a ló fülit hegyezi az ismeretes hangokra, megragadja lovasát és vinni kezdi a dragonyosok sora felé. A honvéd eleget rángatja lovának száját, de mind hasztalan. Ekkor nincs mit tenni, látván a lónak közeledését az ellenség felé, hanem mint egy liszteszák lefordul róla, és marad újból az ő hú mangalétájával. Társai, kik az eseményt nézték, még e veszedelmes helyzetökben is fönnen kacagtak, s vissza, de gyalog jött pajtásokat azután is nemegyszer bosszanták: kinek adá el a lovat?”¹⁷

Létszám a lovasságnál

A trombitásokról – alkalmazási számuk miatt is – jóval kevesebb adattal rendelkezünk, mint a dobosokról. Az „állandó országos nemzetőrsereg zászlóalj-parancsnokai számára” kiadott rövid utasítás szerint a századtörzshöz egy a parancsnok által választott trombitásnagy, azaz törzs- vagy főtrombitás tartozott, valamint 2, nagyobb terjedelmű széthelyezésnél pedig 4 trombitás.¹⁸ A nemzetőrségi szabályzat szerint két századonként, vagyis osztályonként 1 főtrombitást kell alkalmazni, századonként pedig 4 trombitást, azaz szakaszonként egyet.¹⁹

¹³ Barcy–Karch: *Hangászok*, 96., 108., 110., 121.

¹⁴ Barcy–Karch: *Hangászok*, 110.

¹⁵ Fábry János emlékiratai I. k. i. m.; Balogh: *Egy város*, 71.

¹⁶ MNL OL H 2 1849:7378. Órad, 1849. május 21. Bajzik: *Az aradi vár építése*, 293.

¹⁷ Pászti: *A katonai jog*, 116. (mangaléta = szuronyos hosszú puska).

¹⁸ *Rövid utasítás az állandó országos nemzetőrsereg zászlóalj-parancsnokai számára*. Nyomtatvány. MNL OL R 16 1. t. 58.

¹⁹ *A magyar nemzeti őrseregnek*, V. füzet 7–8.; *A magyar nemzeti őrseregnek*, I. füzet 13., 35.

A zászlóshoz hasonlóan a zászlóalj törzséhez tartozó főtrombitás feladata megegyezett a fődoboséval, azaz a fentebb említett parancstovábbításon túl köteles volt a zászlóaljhoz tartozó trombitásokat a hangszer használatára tanítani, gyakorlatoztatni, szolgálatba osztani, de az imára hívásoknál és a díszőrségeknél is ő irányította a többi trombitást.²⁰

A forrásokból látható, hogy a trombitásokból is – a dobosokhoz hasonlóan – nagy hiány volt mind a nemzetőrségnél, mind pedig a lovasságnál. 1848 decemberében a Heves megyei mozgó lovas nemzetőrség 4 osztálya közül csupán az egyik rendelkezett 2 trombitással, a többi egység eggyel sem.²¹ A szegedi nemzetőrszázadok kimutatása szerint 1849. május 1-jén a 4 lovasszázadnál csak 6 kürtös volt, azaz kettő hiányzott.²² A kecskeméti lovas nemzetőrök számára sikerült megnyerniük egy kiszolgált katonát trombitásnak, akinek felszereléséről és lováról a város gondoskodott.²³

A 4. (Sándor) huszárezred tartalék százada november 15-én Nagyváradról kérte a lovasági felügyelőt, hogy küldjenek 4 trombitást.²⁴ Perczel muramelléki seregénél november 20-án a Sándor-huszárok egy századánál, vagy a kis létszámú Radetzky-csapatnál egyáltalán nem volt kürtös, de a többi lovasalakulatnál is volt hiányosság.²⁵

1849. január 19-én a 6. (Württemberg) huszárezred tartalékszázada lovakat, felszerelést, altisztet és egy trombitást kért, hogy mihamarabb harcba szállhassanak.²⁶

A 14. (Lehel) huszárezred 5. századának parancsnoka 1849. január 30-án panasolta, hogy az osztályparancsnoknak már háromszor jelentették, sem hangszerük, sem trombitásuk nincs, pedig könnyen megoldhatnák, hogy a 4. századnál lévő egyik zenészt átküldjék hozzájuk. Az intézkedés foganatosítását ezért most már Bátori-Schulz Bódog dandárparancsnoktól kérték.²⁷ A 15. (Mátyás) huszárezredet az segítette ki, hogy Kolozsvárott 6 svalszer trombitás állt át hozzájuk.²⁸

Hiányzó kürtösöket az új szervezésű huszárezredek esetében szokatlan módon újsághirdetés útján is próbáltak toborozni. A 14. (Lehel) huszárezred 1848 októberében a Pesti Hírlap oldalain keresett többek között 4 trombitást, ahol kikötötték, hogy képzett zenészeket várnak.²⁹ A 16. (Károlyi) huszárezred pedig 1849 májusában toborzott hasonló módon magának 8 ezred-, osztály-, illetve századtrombitást havi 20 pengőforint fizetésért és teljes ruházatért, 4 éves szolgálati időre. A hirdetés szerint a jelentkezőknek személyesen Kecskeméten kellett megjelenniük az ezredparancsnokságon.³⁰

A 8. (Coburg) huszárezred tartalék osztálya felkészülve és felszerelve vonult volna már harcba, csak a kellő számú trombitás hiányzott, ezért egy osztály- és 2 századtrombitást kértek mihamarabb a – kérdésben egyébként hatáskörrel nem rendelkező – hadügy katonai

²⁰ *A magyar nemzeti őrseregnek*, 19–20., 35.

²¹ MNL OL H 2 1848:7118. Kimutatás kelte: 1848. december 26. A kimutatás szerint az alakulat létszáma 1227 fő volt.

²² Reizner: *A régi Szeged*, 294–295.

²³ Iványosi-Szabó: *Kecskemét*, 72.

²⁴ MNL OL H 83 2. d. 388–389. Nagyvárad, 1848. november 25.

²⁵ MNL OL H 75 1848:10008. Perczel Mór Mészáros Lázárnak, Letenye, 1848. november 24.

²⁶ Horváth: *A 6. (Württemberg) huszárezred*, 198.

²⁷ Dér–Hajagos–Hermann: *Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai II.*, 504.

²⁸ Lenkfy: *Szalay Elek*, 152.

²⁹ *Pesti Hírlap*, 1848. október 20. 986.

³⁰ *Pesti Hírlap*, 1849. május 16. 60. és május 20. 68. Az alakulat 1849. június 21-i létszámkimutatás szerint 1–1 ezred-, osztály-, illetve századtrombitással bírt, igaz, összesen csak 189-en állomásoztak Szenttamásnál. MNL OL H 147. 13. d. 699–700. ff.

osztályától, hogy a legénységet a trombitajelekre oktathassák. A hadügyminisztérium sajátos válasszal utasította el a kérést: ők nem rendelkeznek trombitásokkal, „különben is azok megszerzésére az illetők sajátszerűleg szoktak eljárni, a monda szerint, szemesnek áll a világ”. Így a kérést legjobb akarat mellett sem teljesíthetik – tették hozzá kicsit udvariasabban.³¹ Tóth Ágoston 1849. május 2-i, beszercei hadosztályról szóló jelentése szerint huszárszázadai csupán 1–1 trombitással rendelkeztek.³²

Beöthy Ödöntől 1848 októberében Tompits József, 1. (Császár) huszárezredbeli trombitás azt kérte, hogy a Hunyadi csapathoz trombitásként vagy altisztként helyezték át, amit a hadügyminiszter támogatott is.³³ Egy 1849. március 1-jei kimutatás szerint az ezredtartaléknál egyébként 1 törzs- és 2 századtrombitás szolgált.³⁴ A tartalékszázad április közepén jelentette, hogy a náluk lévő 6 trombitás Stepanek zenekar igazgató (*kapelmaister*) beszámolója szerint még nem alkalmazható törzstrombitásnak.³⁵

A 4. (Sándor) huszárezred tartalékszázadánál 1849 júliusában egy „tisztletbeli trombitás” szolgált; hogy ez az önkéntességre vagy a fizetés nélküliségre vonatkozott, nem derül ki.³⁶

Arra is van példa, hogy egy képzett trombitást a hadtest táborkarához vezényeltek. Ez történt Nyakó Sándor öreg huszár trombitás őrmesterrel, akit Klapka György rendelt maga mellé, „mivel úgy fújta a huszártrombitát, az öregebb huszár trombitások is irigykedve hallgatták, különösen, ha rohamra fújta ki a »ruf«-ot”.³⁷

Fizetés

Mikes Kelemen ezredes 1848. december 1-jei Somlyón kiadott napiparancsa szerint a 15. (Mátyás) huszárezrednél a trombitások napi fizetése 10 krajcár és 6 krajcár pótlék volt.³⁸ A 2. (Hannover) huszárezred illetményi kimutatása szerint 1849 májusában a főtrombitás havonként 20, az osztálytrombitás 15, míg a trombitások 20 forintot kaptak.³⁹

Az 1849. július 1-jétől életbe léptetett illetménytábla szerint a zenészek a következő fizetéssel rendelkeztek:⁴⁰

³¹ MNL OL H 75 1849:7752. Mezőberény, 1849. március 23.

³² Hermann–Németh–Süli: *Iratok Tóth Ágoston 1848–1849. évi működésének történetéhez*, 257–261.

³³ MNL OL H 92 6653. Verbász, 1848. október 21.

³⁴ MNL OL H 29 2765. Nagykároly, 1849. március 1.

³⁵ MNL OL H 75 1849:10362. Székelyhíd, 1849. április 15.

³⁶ MNL OL H 75 1849:24931. Makó, 1849. július 15.

³⁷ Móricz: *1848–49-diki szabadságharci csatatörténetek*, 149.

³⁸ MNL OL R 20 238. sz. Somlyó, 1848. december 1.

³⁹ MNL OL H 75 1849: 16143. Hídegkút, 1849. május 18.

⁴⁰ MNL OL H 148 Nyomtatványok. 4. doboz

Rangfokozat	járandóság			havi járandóság 6 téli hónapokra		havi szállásbér		napi útközi szállásbér
	havi illetmény		napi zsold	kemény	lágý	forint	krajcár	krajcár
	béke	háború						
	forint		krajcár	ölfa	forint	krajcár	krajcár	
Hadtestületi különbség nélkül								
Karmester	50	50		5/6	1	5		24
Zenész			16					
Ezredtrombitás	20	20						
Osztály- vagy századtrombitás			15					
Gyalogságnál								
Ezred-fődobos			24					
Dobos			8					
Közvitéz			8					
Gránátos dobos			10					
Koronaórségi dobos			10					

Felszerelés a lovasságnál

A dobokhoz hasonlóan a trombitából sem mindig rendelkeztek megfelelő számú hangszerrel, de az előbbi hangszerhez képest nagyságrendileg kisebb lehetett a hiány, legalábbis a forrásokban ritkábban jelentkezik ez a probléma. A nemzetőrség felszerelését a törvényhatóságnak kellett biztosítani, nem volt ez másképp a hangszerek esetében sem. Erre példa, mikor július 1-jén a jászberényi nemzetőrség számára négy trombitát vásároltak Pesten, és Kunszentmárton esetén is van erre adatunk.⁴¹

A honvédsereg felszerelésének beszerzése a kormányzatra hárult. A hadügyminisztérium 1848. júliusi hirdetésben jelentette meg felszerelési igényeit, amelyekre szerződő feleket várt. A felsorolt cikkek között szerepelt 29 darab trombita is, boglárral.⁴² A trombitákból eleve kevesebb volt csak szüksége a hadseregnek, a hangszereket azonban így sem tudták megfelelő számban biztosítani a háború alatt. A hiányokra néhány példa: egy 1848. december 20-i kimutatás szerint a 6. (Württemberg) huszárezred tartalék százada egyetlen trombitával sem rendelkezett. A 8. (Coburg)-huszárok 6. százada 4 trombitát igényelt.⁴³ A 18. (Attila) huszárezred Kecskeméten 1849. június 31-én jutott egyéb felszerelése mellett 5 trombitához.⁴⁴

A raktáron lévő trombiták sem felétlenül jutottak el a kíván helyekre, a doboknál tapasztaltakhoz hasonlóan: a debreceni ruharaktár kimutatása szerint 1849. június 2. és 9. között a raktáron lévő 5 trombitából kettőt adtak ki, miközben láthattuk, hogy a csapatoknál hiány volt.⁴⁵

1849. július 22-én a hadügyminisztérium azzal fordult a 13. (Hunyadi) huszárezredhez, hogy Schunda József pesti fúvós hangszerkészítőnek az 1848. november 20-án, illetve

⁴¹ Rédei: *Jászok és kunok*, 18., Csekő: *Kunszentmárton*, 65.

⁴² *Közlöny*, 1848. július 21. 186.

⁴³ Dér-Hajagos: *Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. I.* 122–123., 135–136.

⁴⁴ MNL OL H 75 1849:24793. Kecskemét, 1849. június 31.

⁴⁵ MNL OL H 75 1849:20577. Debrecen, 1849. december 9.

december 29-én Kupa Hümér őrnagy által 30 forint értékben megrendelt árukat még nem fizették ki. A Schunda által június 27-én írt kérelem szerint 2 ft 6 krajcár értékben novemberben trombitákat és zsinórokat adott át az ezrednek, míg decemberben 6 pár nagyobb zsinórt 12 Ft értékben, kisebbeket pedig 48 krajcárjával egy párt adva, 16 forintért.⁴⁶

Több helyen felbukkan a forrásokban a tárogató is, ezekben az esetekben azonban soha nem a régi török eredetű hangszerre, hanem trombitára kell gondolni.⁴⁷ A szegedi tábori kórház 1849. május 20-i kimutatásában szerepel például Benigni Mihály tárogatós a 2. (Hannover) huszárezredből, aki „jobb alcombja nyomoréksága” miatt került oda.⁴⁸ A 8. (Coburg) huszárezred tartalékosztályánál Mezőberényben 2 tárogatót igényeltek.⁴⁹ 1849. május 20-án éjjel így merengett egy hadbíró százados Buda várának rohama előtt: „Míg dob s tárogató csatára hívnak, álmodjál diadalt, vitéz halandó, sejtven hős koszorút, dicső győzelmet...”⁵⁰

Itt jegyezzük meg, hogy a kolozsvári Kossuth-huszárok, azaz a 15. (Mátyás) huszárezred trombiták híján egy sajátos hangszert használtak a táborozásnál, a tókat. Két rudat leszúrtak a földbe, és közöttük egy deszkát vagy fatáblát függesztettek fel, amelyet verőfával ütöttek az etetés, itatás, takarítás és kirukkolás idején.⁵¹ Ez a „hangszer” nyilván csak a tábori szolgálat során volt alkalmazható.

Keveset tudunk a trombitások hangszeren kívüli egyéb felszereléséről. Az osztrák szabályzatot követte a magyar *Tábori utasítás* is: elméletileg a háború alatt a lovasság trombitásai az altisztek számára kimért pisztolylőszer felére voltak jogosultak. A magyar rendelkezés szerint a trombitások békeidőben egyáltalán nem kaptak lőszerjavadalmazást, míg hadiállapotban a német lovasság trombitásai töltenyáskáikba 16 lövést és 2 követ kaptak, a huszároknak és dzsidásoknak 19 lövés és két kő járt, azaz valóban a rendes lovaskatonák adagjának fele.⁵²

Követjárások

A hadiszokások szerint a trombitások és dobosok egyik sajátos és kiemelt feladata volt a parlamentírozás, pontosabban a parlamenterek kísérése. A trombitások ekkor a *Chamade-t (Hohe Ruf)*, vagyis a fő felhívót fújták folyamatosan. A parlamentírozásnak több oka lehetett: megadásra való felszólítás, fegyverletételi és megadási alkudozás, tűzszünet kérése, sebesültek kimentése a harcmezőről, fogolycsere, politikai tárgyalás. Amikor a parlament az ellenség tábora felé vonult, fehér zászló mellett trombita- vagy dobjellegel is jelezték szándékukat.⁵³ A hangászoknak egyébként emiatt is nemcsak a saját hadseregük, hanem az ellenséges vagy szövetséges hadseregek jeleit is ismerniük kellett.

Ha az előírások szerint a trombitást parlamenter kísérése használták, vagy más célból küldték az ellenség elé, akkor szerényen kellett viselkednie, és nem vehetett részt semmiféle beszélgetésben és tivornyában.⁵⁴

Parlamenterek küldésére a szabadságharc idején is számos példát találunk, ahol az ismert esetek többségében trombitások is szerepelnek. A forrásainkban szereplő első eset a

⁴⁶ MNL OL H 75 1849:24067. 1849. július 22.

⁴⁷ Balogh: *Katonai életem*, passim

⁴⁸ MNL OL H 75 1849:16197. Szeged, 1849. május 20.

⁴⁹ MNL OL H 75 1849: 6889. Mezőberény, 1849. március 12.

⁵⁰ Hermann: *Buda bevétele*, 118.

⁵¹ Szerdahelyi: *Színészeink* 134., Paládi-Kovács: *faharang, tóka*, 15–16.

⁵² Hübler: *Militär-Oekonomie-System*, Bd. VI. 161.; *Tábori utasítás*, 1849. 5. tábla

⁵³ Barcy–Karch: *Hangászok*, 109.; Marosi: *Két évszázad*, 11.

⁵⁴ Hübler: *Militär-Oekonomie-System*, Bd. II. 276.

pákozdi csatához köthető. Jellačić vereségét követően parlamenter tisztjét egy trombitással küldte a magyar sereghöz.⁵⁵

A legrészletesebb leírás az 1848. november 20-i dési követjárásról maradt meg. Eszerint Harai Viktor 12 óra tájban érkezett 12 Vilmos-huszár, egy tizedes és egy trombitás kíséretében a Méla-hegy tövéhez, hogy Urbannak és Dés város előljáróinak adjon át leveleket. „A trombitás jelt fűtt, a követ, fehérkendőt lobogtatott feje felett. Erre tompa dobpörgés volt a válasz. A trombitás kíséretében, a híd felé jött, melynek kétharmada fel vala szedve s a vége eltorlaszolta. Harmadszor hangzik a hírnöki trombita, leverőt dobol a császári, s a torlasz mögül fehérkendőkel lobogtatnak a tiszték. A híd talpfáin a torlaszig hatol, s annak tetejére ülve monda küldetése célját.”⁵⁶

Amikor a Nádasi-szorosnál Simunich előrenyomulását próbálták feltartóztatni a magyar seregek, a sok osztrák halott és sebesült miatt egynapos fegyverszünetet kértek a császáriak. A tárgyalásra érkező osztrák tiszt fehér jelzéssel és egy trombitással érkezett.⁵⁷

A marosvásárhelyi ütközet (november 5.) előtt Gedeon altábornagy megadásra felszólító parlamentert küldött a magyar táborba. A követet jelző trombita épp a magyar huszárok támadása előtt szólalt meg, amire a képzett katonák fel is hagytak a támadással. Gedeon azonban megsértve a hadijogot, a tárgyalás alatt előbbre vonta ütegeit.⁵⁸

1849. január 3-án a Windisch-Grätzhez menő magyar országgyűlési küldöttséget egy hadnagy és egy káplár vezetésével egy 12 huszárból álló különítmény kísérte. Az osztrák táborhoz fehér kendővel és trombitással közeledtek, jelezve követi mivoltukat.⁵⁹

Jalovics György visszaemlékezései szerint a kápolnai csatában egy elesett osztrák főtiszt szemrevételezésére egy császári katonaoorvos érkezett a csatamezőre, aki egy trombitással kísérve jelezte békés szándékát.⁶⁰

A hadiszokások szerint szabályos ostrom előtt az erősséget vagy a várost követek útján megadásra szólították fel; ekkor is „*Chamade*”-t fűjtak.⁶¹ 1849 júniusában az oroszok által körbezárt brassói fellegrárnál egy kürtössel kísért parlamenter útján szólították fel a védőket a megadásra, amelyet azok elutasítottak. Két nappal később azonban már a védők küldték ki Bihari Sándor hadnagyot parlamenterként egy dobossal, hogy 48 órás fegyverszünetet kérjenek.⁶²

1849. május 3-án Temesvárnál egy meg nem nevezett huszártiszt parlamenterként egy trombitással együtt lovagolt az ellenséges állások felé, és próbálta átadni a feladásra szólító levelet, amelyet azonban az osztrákok felbontatlanul és tiszteletlenül egy parasztlegénnel küldtek vissza.⁶³

Potemkin Ödönt 1849. június 30-án arra utasították, hogy egy trombitást maga mellé véve vigyen át Temesvár osztrák parancsnokságának egy nyílt „*depeche*”-t, amelyben felajánlották a polgári lakosság kivonulását az ostromlott erődből. Tóth János trombitás a harctér szélére érve „indulót” fűjt, mire mindkét oldalon abbahagyták az ágyúzást, és így érték el az osztrák vonalakat.⁶⁴ Görgei követei, Seherr-Thoss Arthur és Esterhazy István viszont inkább

⁵⁵ Hatala: *Ötven év előtt*, 13.

⁵⁶ Kádár: *Belső-Szolnok és Dobokamegye története*, 125.

⁵⁷ Massoneri: *Történelmi adalékok*, 71.

⁵⁸ Székely: *Hetvenhárom év itthon*, 22–23.

⁵⁹ Csengery–Kellemes Melczer: *Deák békekövetsége*, 411., 418.

⁶⁰ *Adatok, Jalovics György*, 55.

⁶¹ Barcy–Karch: *Hangászok*, 109.

⁶² Hochbauer (szerk.): *A Barcaság*, 34–36.

⁶³ Berkeszi: *Bogma*, 73.

⁶⁴ Potemkin: *Az 1849-ik évi magyar hadsereg*, 67–72.

a szerencsének köszönhetően sorsukat, amikor követként Miskolcra, Cseodajev tábornok főhadiszállására tartottak. Ők is csak trombitást vittek magukkal, mikor Gesztelynél egy kozák csapatallal találkoztak, akik először mind a trombitás jeladását, mind Seherr-Thoss zsebkenőlengetését – tudatlanságból vagy akarattal, nem derült ki – figyelmen kívül hagyták, és rálóttek a követekre.⁶⁵

1849. augusztus 16-án Dévánál a 73. zászlóalj küldött Lüdershez parlamentert, amely Thorotzkay Sándor hadnagyból, egy huszár tizedesből és egy trombitásból állt; az utóbbi a „szokásos Ruf”-ot fújta, és rendkívül félt attól, hogy a szemben álló kozákok nem ismerik a katonai szabályzatot. Más forrás szerint a Dévánál álló magyar csapatok fegyverletétele előtt Beke József ezredes egyetlen trombitás kíséretében lovagolt ki a piski hídra, hogy az oroszokkal tárgyaljon.⁶⁶

Arra is ismert példa, hogy egy másik, velünk szemben nem hadviselő ország hadseregével hogyan vették fel a kapcsolatot. 1849. május 16-án Kiss Sándor vezetésével Orsováról a török fennhatóság alatt álló Új-Orsovára (Ada-Kaleh) indult követség, még magyar oldalon „kihívójelet” fúvattak, mire a törökök csónakokat küldtek a magyarokért.⁶⁷

A példák alapján biztosak lehetünk abban, hogy a várak körülszűrésakor, illetve a várőrség és az ostromseregek parancsnokságai között gyakori volt a parlamentírozás a vár feladására való felszólítás, tárgyalások vagy fogolycserék ürügyén. Így a fent leírt jelenetek, azaz a trombitás előírt jelzései kíséretében megjelenő tisztek fogadása – ha a hadijogot betartották – mindig ugyanazzal a koreográfiával történt.⁶⁸

Végezetül arra is találtunk példát, hogy a harcmezőn kívül küldönci feladatot is egy trombitásra bíztak.⁶⁹

Vadászok

A császári vadászcsapatoknál, annak ellenére, hogy gyalogos haderőnem volt, hagyományosan nem dobosokat, hanem kürtösöket alkalmaztak. Zászlóaljanként 1 fővadászi (örmester) rangú törzstrombitás szolgált, akiket háború idején lóra ültettek. A századoknál 2–2 trombitást találhatunk.⁷⁰ A vadásztrombitások 1820-ban békében napi 9 krajcárt és egy porció kenyert kaptak, míg háborúban a napi zsold mellé 1 krajcár táborigdíjat (*Feldbeitrag*). Ez 3 krajcárral meghaladta a legénység, az ácsok vagy az őrzető juttatását.⁷¹

A szabadságharc hadseregében a reguláris vadászalakulatok szervezése viszonylag későn indult meg. Ormai Norbert a Pesti Hírlap 1848. december 27-i számában toborzott embereket a honvéd-vadászrezdekbe, ahol a trombitásoknak napi 28 krajcár zsoldot ajánlott.⁷² Az 1. vadászrezd 1849. február 26-i állomány-kimutatása szerint összesen 1913 fős állományban 17 trombitás szolgált, így volt olyan század, ahol egyetlen zenészt sem találunk. Március 1-jére már csak 13 század- és egy törzstrombitást találunk az állományban. Március 17-én a trombitások száma összesen 20 főre rúgott már, amiből egy törzstrombitás volt.⁷³

⁶⁵ Seherr Thoss: *Emlékezések múltamra*, 298.

⁶⁶ Thorotzkay: *A 73. honvédzászlóalj*, 50–51.

⁶⁷ *Pesti Hírlap*, 1849. május 30. 93.

⁶⁸ Bajzik művében számtalan parlamentírozásról olvashatunk, de egyiknél sem említ hangászokat. Bajzik: *Az aradi, passim*

⁶⁹ Hegyesy: *Gróf Eszterházy Kálmán*, 49.

⁷⁰ Barcy–Karch: *Hangászok*, 45–47.

⁷¹ Hübler: *Militär-Oekonomie-System*, Bd. III. 154., 156.

⁷² *Pesti Hírlap*, 1848. december 27. 1212.

⁷³ Süli: *Ormai Norbert*, 129–133., 149–151.; MNL OL H 75 1849:6917. Böszörmény, 1849. március 17.

A trombiták darabját 7 forintért vásárolták.⁷⁴ Kossuthnak a vadászrezdek szervezésére vonatkozó, 1849. április 19-én kelt rendeletében a közvadászok napidíját 12 krajcárban szabta meg, a fővadászokét (őrmesterek) és a trombitásokét pedig 30 krajcárban. Ormai azonban április 28-i ezredparancsában lefelé tért el a Kossuth által megszabott napidíjaktól, és 10 krajcárt hirdetett csak a közvadászok, illetve 28 krajcárt a trombitások számára.⁷⁵ Ugyanakkor a Pesti Hírlap 1849. május végi számában újfent 30 krajcár és a „képeséghez mérve növekedhető napidíjjal” kerestek a vadászrezdekbe trombitásokat.⁷⁶ 1849. június elején Ormai az erdélyi vadászrezdek szervezetéről kiadott parancsában századonként kétfőben határozta meg a trombitások számát, valamint engedélyezte, minden századból két önkéntes napi 2 krajcár pótlék fejében tanuljon trombitálni, s mihamarabb előrehaladást mutatnak, napi 16 krajcár zsolddal örvezetői rangba nevezzék ki őket. Így századonként összesen 12 örvezető élelmezését fogadja el, s a 2 tanonc mint póttrombitás (*quatrombiter*) lesz számontartva. Amint a tanulók az osztályparancsnok és az egész tisztikar előtt vizsgát tesznek, „valóságos” trombitásokká neveztetnek ki. Szükségesnek tartotta, hogy minden századnál a két tényleges mellett két póttrombitás is szolgáljon.⁷⁷ Az 1849. június 12-i létszámjelentés szerint a négy honvéd vadászrezdénél 39 trombitás szolgált, de valójában számuk ennél magasabb lehetett, mivel a 3. honvéd vadászrezdénél egyetlen egyet sem említettek.⁷⁸ A beszercei hadosztályhoz tartozó 1. honvéd vadászrezdénél 1. századában, illetve az erdélyi vadászrezdénél első századánál az 1849. május 1-jei kimutatás szerint nem kürtösök, hanem dobosok szerepeltek.⁷⁹

Kléh István, a Szatmár megyei önkéntes vadászcsapat alakításával megbízott személy 1849. április 29-én kifejtette a hadügyminisztériumnak, hogy mivel a „hadjelek adására” a vadászoknál trombitát használnak, de sem Szatmár megyében, sem pedig a debreceni vásárban nem talált trombitát, 2 darabot kért az alakulat számára.⁸⁰ Nem járhattak sikerrel, mert május 23-án pótlólagosan 10 forintot kértek 2 trombitáért.⁸¹

1849. március 27-én elrendelték, hogy a 3. vadászrezdénél egy százada Sahlhausen Lipót századossal az élén vonuljon Segesvárra, ahol ott tartózkodása alatt ruhazza fel csapatát, valamint kötelezték arra, hogy szerezzen annyi trombitást és hangszert, amennyit csak tud.⁸² 1849. augusztus 9-én az ezredparancsnokság elrendelte a 3. honvéd vadászrezdénél állomásozó századai részére, hogy a fővártán lévő nemzetőr doboson kívül mindig legyen egy trombitás, vagyis míg a gyalogos nemzetőrnek a dobok, a vadászoknak a kürt hangjaira kellett figyelni.⁸³

Név szerint ismerjük Havelka Vencel cseh származású kürtöst, aki az 1. honvéd vadászrezdénél egyik kisebb alakulatával az Ung megyei Turjaremetére került az ott létrehozott hadiipari üzemek védelmére.⁸⁴

⁷⁴ MNL OL H 75 1849: 7666. Nagyvárad, 1849. március 19. Megjelent: Süli: *Ormai Norbert*, 152.

⁷⁵ Süli: *Ormai Norbert*, 162–167. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849 április 15. – augusztus 15. 29. sz.

⁷⁶ *Pesti Hírlap*, 1849. május 31. 100.

⁷⁷ Süli: *Ormai Norbert*, 183.

⁷⁸ Süli: *Ormai Norbert*, 191–194.

⁷⁹ Süli: *A honvédség szervezése*, 219–221.

⁸⁰ MNL OL H 75 1849: 2233.

⁸¹ MNL OL H 75 1849: 17064. 1849. május 23. Debrecen

⁸² *3. vadászrezdénél napiparancskönyve* MNL OL X 7156 Mf. 17670. doboz

⁸³ *3. vadászrezdénél napiparancskönyve* MNL OL X 7156 Mf. 17670. doboz

⁸⁴ Gacsályi: *Az 1848/49-es szabadságharc*, 77.; Szalay: *Egy honvéd élményei*, 368.

A 3. honvéd vadászrezred 7. és 8. osztály parancsnoksága 1849. július 26-án a hadügyminisztérium pótlovazási osztályát kérte, hogy az osztálybeli törzstrombitás részére egy felszerelt lovat állítsanak ki.⁸⁵

Több példa van arra, hogy az önkéntes vadászalakulatok nem trombitást, hanem dobost alkalmaztak. Ezt láthatjuk az I. hadtest önkéntes vadászcsapatánál december 23-án,⁸⁶ a Torda megyei vadászcsapat 3. századánál 1849 februárjában⁸⁷ vagy a Belső-Szolnok megyei vadászcsapat századainál is a 1849. március 18-ai kimutatás szerint.⁸⁸ A hangszerválasztás hátterében az állhat, hogy ezek az alakulatok valójában gyalogos, valószínűleg vadászlőfegyverekkel valamennyire ellátott szabadcsapatok voltak, és nem képezték a reguláris hadsereg részét, így nem követték a szabályzatokat. De a trombita nehezebb beszerzése és a trombitás hosszabb kiképzése is inkább a dobok választása felé terelte ezeket az önkéntes csapatokat.

Tüzérség, szekeresek és utászok

A tüzérségnél és a szekereseknél elméletileg dobosokat alkalmaztak, de az utóbbiaknál épp az 1840-es években váltották fel a trombitások a dobosokat. Háború alatt mindazonáltal nem alkalmaztak dobjeleket a tüzérségnél, ugyanis ekkor raktárba helyezték a hangszereket.⁸⁹ A magyar tüzérségnél azonban trombitásokat találunk, egy üteghez 2 trombitást rendeltek napi 28 krajcár szolddal, amely a tizedes fizetésével volt megegyező.⁹⁰ A források ritkán említik őket, alig pár esettel talákoztunk eddig kutatásaink során: a Pest városi nemzetőrségi tüzérütegnél október 2-től november 9-ig a feldunai táborban két trombitás is szolgált, Becsek József és Galiman Gáspár.⁹¹ A honvéd tüzérség 1848. szeptember 15-i kimutatása szerint az I. ütegnél egyetlen trombitás, Steinmetz Károly szolgált.⁹² Perczel muramelléki seregénél november 20-án tüzérütegeknél az előírás szerinti 2 trombitás helyett csak 1–1 főt alkalmaztak.⁹³ A Máriássy-hadosztály 1849. március 12-i kimutatása szerint a 2 félütegenél 1-1 trombitás szolgált.⁹⁴ A 1849. május 31-i, illetve június 8-i kimutatása szerint az 1. 12 fontos üteg ugyanakkor nem rendelkezett trombitással.⁹⁵ Kőműves Gergely ágyús szekeres trombitás a besztercei ütközetben megsérült, és „nagyszerű tök sérve miatt” alkalmatlanság miatt saját kérésére obsittal elbocsájtották. Beosztásának meghatározása rámutat arra, hogy egyébként harci körülmények között az üteg kiszolgálói között szolgált.⁹⁶ A szekeresek esetében egy beadvány egy 40 négyfogatú társzekérből álló osztályhoz egy trombitást rendelt.⁹⁷

⁸⁵ HL 1848–1849. 40/25. Szeged, 1849. július 26.

⁸⁶ Dér–Hajagos: *Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. I.* 167.

⁸⁷ Süli *Torda és Aranyosszék*, 234. Dátum: 1849. február 9.

⁸⁸ Süli: *Ormai Norbert*, 58–59.

⁸⁹ Barcy–Karch: *Hangászok*, 51. A dobosok alkalmazására a szekereseknél lásd: Hübler: *Militär-Oekonomie-System*, Bd. VII. 341.

⁹⁰ MNL OL H 2 II. Min. eln. Kossuth Polizei–Akten 1848:3. A háromszéki székely tüzéreknek is ekkora mértékű zsoldot említene. Nagy: *Háromszék*, XCVIII.

⁹¹ MNL OL H 75 1848:26343. Pest, 1848. november 14.

⁹² MNL OL H 83 2. doboz, 424–444.

⁹³ MNL OL H 75 1848:10008. Perczel Mór Mészárosnak, Letenye, 1848. november 24.

⁹⁴ MNL OL H 2 1849:4157.

⁹⁵ MNL OL H 89 6. d. 48., 58. f.

⁹⁶ MNL OL H 75 1849: 5926. 1849. július 16.

⁹⁷ MNL OL H 75 1849:12175. Nagyvárad, 1849. április 27.; MNL OL H 75 1849:31287. Nagyvárad, 1849. június 28.

Az utászoknál is csak pár adat utal a trombiták használatára, ráadásul itt a magyar honvédség eltért az osztrák hagyományoktól, ugyanis a császári utázkarnál dobosokat alkalmaztak.⁹⁸ A Máriássy-hadosztály 1849. március 12-i kimutatása szerint az 508 fős 2. utász zászlóaljnál 3,⁹⁹ 1849. május 27-én pedig a négy századnál 1-1 trombitás állt szolgálatban.¹⁰⁰ Győrben egy 1849. május 15-i hirdetményben a magyar utászkarhoz kürtösöket toboroztak: a leendő trombitásnak hároméves szolgálatot kellett vállalnia napi 28 krajcár napidíjért, tizedesi rangban, előléptetési lehetőséggel.¹⁰¹

Tiszti karrierek, kitüntetések

A szabadságharc során számos korábban a császári seregben szolgált trombitás emelkedett tiszti rangra. A pozsonyi születésű Pausenwein Ferdinánd 1834-től volt közkívitéz a 12. vadász-zászlóaljnál, majd 1846-tól törzstrombitás a 3. (Ferdinánd) huszárezredben, októbertől a magyar sereghez csatlakozott, 1849 januárjában már alszázadosi rangot ért el, de március 8-án kérésére elbocsájtották, és jelentkezett az osztrák hatóságoknál.¹⁰² A pozsonyi születésű Szaluszki János előbb tizenöt évet húzott le a 5. könnyűlovas ezredben, majd 1841-től a 2. (Hannover) huszárezrednél szolgált mint törzstrombitás, majd a szabadságharcban a 14. (Lehel) huszárezrednél alszázadosi rangot ért el.¹⁰³ Tankó Lajos a szabadságharc kitérésekor már őrmester és törzstrombitás volt a 11. (Székely) huszárezrednél, a magyar oldalhoz csatlakozva végül főhadnagyi rangot ért el a 4. székely határvéd zászlóaljban.¹⁰⁴

Magyar oldalon egyetlen kitüntetést ismerünk: az 1849. augusztus 3-i komáromi kitörés után a 6. (Württemberg) huszárezred trombitását, Szalpek Jánost tüntették ki III. osztályú érdemrenddel.¹⁰⁵

Veszteségek, szökés, büntetés

A veszteséglistákon nem említik meg külön a trombitásokat, holott biztosan nem kevesen eshettek el vagy sebesülhettek meg a harcok során. Az 1849. március 5-i szolnoki ütközetben a császári vadászok jelentésük szerint lelőttek egy huszártrombitást¹⁰⁶

Szökésre is van példa. Üchtritz Emil alezredes, a VII. hadtest 6. dandár parancsnoka március 29-én jelentette a hadtestparancsnokságnak, hogy március 26-ról 27-re virradó éjjel Turi András osztálytrombitás tizedes a 12. (Nádor) huszárezredtől lovával együtt meg-

⁹⁸ Az 1849. március 5-ei szolnoki ütközetben egy császári jelentés szerint két utász dobos tűnt el vagy esett fogságba. Kemény: *Az 1849. március 5-ei szolnoki ütközet története*, 205–207.

⁹⁹ MNL OL H 2 1849:4157.

¹⁰⁰ MNL OL H 75 1849: 17706. Buda, 1849. május 28.

¹⁰¹ *Barcy Barcy-Karch: Hangászok*, 51.; Zsupos: *Hirdetmények*, 499.

¹⁰² Bona: *Századosok*, II. 189.

¹⁰³ Bona: *Századosok*, II. 393.

¹⁰⁴ Bona: *Hadnagyk*, III. 318.

¹⁰⁵ Szinnyei: *Komárom 1848–1849-ben*, 24.; Makai: „*Hű vitézségért...*”, 157., 161. Osztrák oldalról ismerjük a 3. (Ferenc József császár) dragonyosezred felterjesztését az 1849. március 5-i szolnoki ütközetet követően. Az irat szerint az akkor már a tizenöt éve a seregben szolgáló Martin Jircziczek törzstrombitás megpróbálta kimenekíteni a szorongatott helyzetbe került Regelsberg alezredest, aminek során két huszárt is levágott, de végül a túlerő elől meg kellett hátrálnia, a főtiszt pedig fogságba esett. Matthias Nohel osztálytrombitás pedig Dobrzonsky őrnagy megmenekítésében játszott fontos szerepet. Az előbbi egyébként ezüst 1., míg az utóbbi 2. osztályú éremre terjesztették fel. Kemény: *Az 1849. március 5-ei szolnoki ütközet története*, 165.

¹⁰⁶ Kemény: *Az 1849. március 5-e szolnoki ütközet története* i, 250.

szökött.¹⁰⁷ Polányi István hadbíró főhadnagy a debreceni helyőrségi hadbírósról jelentette április 13-án a debreceni térparancsnokságnak, hogy Varga Péter 17. (Bocskai) huszárezredbeli zenészt büntetésének letelte után visszaküldik hadtestéhez.¹⁰⁸

Összegzés

A dobosokkal foglalkozó tanulmányunkban megfogalmazott állítások a trombitásokra is vonatkoznak. A nemzetőrség és a honvédség szervezések a magyar hadvezetés tovább alkalmazta a császári-királyi hadsereg katonai hangjelzéseit és a zenészek foglalkoztatásának alapelveit, így nem kellett a már képzett katonákat új jelzésekhez szoktatni, másrészt az egykoron császári seregben szolgált katonák segítségével az újoncok kiképzése is hatékonyabb és gyorsabb volt. A magyar csapatok folyamatosan zenésziánnyal küzdöttek, ráadásul a trombita megfelelő megszólaltatásának elsajátításához a dobnál jóval több időre volt szükség. A hangszer beszerzésével itt is akadtak gondok, hiszen előállítás a dobhoz képest nagyobb szakértelmet igényelt, és egy jó minőségű trombita legyártása is hosszabb folyamat volt. Minden nehézség ellenére a magyar sereg alapvetően sikerrel biztosította a katonai kommunikációt, illetve parancsközlés alapját jelentő trombitások megfelelő számát és felszerelését. Arra a kérdésre, hogy a harcmezőn hogyan teljesítettek, egy korábbi tanulmányunkban kerestük a választ.¹⁰⁹

BIBLIOGRÁFIA

Levéltári források

Had történelmi Levéltár, Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc iratai (HL 1848–1849.)

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár

Belügyminisztérium, Közösen kezelt általános iratok (MNL OL H 12)

Budai nemzetőrség iratai (MNL OL R 16)

Csapó János iratai (MNL OL R 20)

1848–49-es Hadügyminisztérium. Általános iratok (MNL OL H 75)

1848–49-es Hadügyminisztérium, Számvevőségi iratok (MNL OL H 83)

1848–49-es Hadügyminisztérium, Vegyes iratok (MNL OL H 89)

Az 1848–1849-i minisztériumi levéltár, Miniszterelnökség. Általános iratok (MNL OL H 2)

Nyomtatványok (MNL OL H 148)

1848/1849-es minisztérium, Országos Nemzetőrségi Haditanács. Közösen kezelt általános iratok (MNL OL H 92)

Az 1848/49. évi minisztérium levéltára. Vegyes iratok (MNL OL H 147)

Pénzügyminisztérium, 1849-i iratok, pénztári iratok (MNL OL H 29)

2. honvéd vadászezred iratai (a 2. és 3. vadászezred napiparancskönyve).

A Román Tud. Akadémia Kolozsvári Fiókjának Történelmi Levéltára. 1848–1849-es ereklye múzeum. Másolat a MNL OL-ban. Mf. 17670. (MNL OL X 7156)

¹⁰⁷ HL 1848–1849. HL 19/86. Verpelét, 1849. március 29. Kemény: *Az 1849. március 5-ei szolnoki ütközet története*, 187.

¹⁰⁸ HL 1848–1849. 21/375 Debrecen, 1849. április 13.

¹⁰⁹ Csorba: *Dobosok, trombitások*, passim.

Nyomtatott források

- Adatok, Jalovics György, az első hatfontos ágyúüteg első ágyúja 11 hónapos s 32 csatás irányzója, később tüzestere jegyzeteiből összeállítá Vahot Imre.* In: Honvédek Könyve. Szerk. Vahot Imre. I. k. Pest: Emich Gusztáv, 1861. 42–58.
- A magyar nemzeti őrseregnek kötelező szabályai.* Pesten: Landerer és Heckenast, 1848. I–V. füzet
- Balogh Máté: *Katonai éltém naplója. Szilárd János fővadász visszaemlékezése a nyári hadjáratra.* Hadtörténelmi Közlemények, 130. évf. (2017) 1. sz. 121–163.
- Balogh Zoltán: *Egy város a forradalomban – Losonc, 1849.* In: Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XXII. Salgótarján: Nógrád Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1998. 63–75, *Bogma István naplójegyzetei Temesvár 1849. évi ostromáról.* Közli Dr. Berkeszi István. In: Történelmi és Régészeti Értesítő. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat Közleménye, 20. évf. (1904) I–II. sz. 67–86.
- Csengery Antal – Kellemesi Melczer István: *Deák békekövetsége Windisch-Grätznél.* In: Szószék és csatatér. Sajtó alá rendezte: Hermann Róbert. Budapest: Balassi Kiadó, 2000. 410–419.
- Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai. I.* A bev. tanulmányt írta, az iratokat vál. és s. a. r.: Dér Dezső és Hajagos József. A Heves Megyei Levéltár forráskiadványai 9. Eger: Heves Megyei Levéltár, 2002.
- Az 1848–49-es I. magyar hadtest iratai II.* A bev. tanulmányt írta, az iratokat vál. és s. a. r.: Dér Dezső, Hajagos József és Hermann Róbert. Eger: Heves Megyei Levéltár, 2004.
- Fábry János emlékiratai. I. k.* 1830–1867-ig. <http://fabryszabolcs.hu/wp-content/uploads/2010/12/F%C3%A1bry-J%C3%A1nos-eml%C3%A9kiratai-pdf.pdf> (Letöltés: 2016. szeptember 1.)
- Gacsályi Gábor: *Az 1848/49-es szabadságharc eseményei Bartha Mór naplója alapján.* In: Honismereti kutatások Szabolcs-Szatmárban. IX. k. Nyíregyháza: Jósa András Múzeum, 1981. 3–124.
- Hatala Péter: *Ötven év előtt. 1848-iki márczius 15-től Világosig.* Budapest: Országos Központi Községi Nyomda, 1898.
- Hermann Róbert – Németh György – Süli Attila: *Iratok Tóth Ágoston 1848–1849. évi működésének történetéhez.* In: Tóth Ágoston honvéd ezredes, a katona és a térképész. 1812–1889. Budapest: HM Zrínyi Nonprofit Kft. 2015. 191–301.
- Kossuth Lajos Összes Munkái (KLÖM) 15. köt. *Kossuth Lajos 1848/49-ben. XV. Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai 1849 április 15. – augusztus 15.* Sajtó alá rendezte: Barta István. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955.
- Lenkefy Ferenc: *Szalay Elek visszaemlékezései 1848–49-re, Szalay Elek emlékiratairól.* Hadtörténelmi Közlemények, 106. évf. (1993) 1. sz. 145–172.
- Massoneri, Gustavo: *Történelmi adalékok az 1848–49-es magyarországi függetlenségi háborúról.* Ford. Száraz Orsolya. A jegyz. és a kísérő tanulmányt írta, valamint a függelékben szereplő szövegeket ford. Pete László. (Studia Militaria Hungarica 1.) Máriabesnyő–Gödöllő: Attraktor, 2006.
- Militär-Oekonomie-System der kaiserlichen königlichen österreichischen Armee.* Bearbeitet von Franz Hübler. Wien: Verlag Der Geistinger'schen Buchhandlung, 1820. Bd. II.
- Militär-Oekonomie-System der kaiserlichen königlichen österreichischen Armee.* Bearbeitet von Franz Hübler. Wien: Verlag Der Geistinger'schen Buchhandlung, 1820. Bd. III.
- Militär-Oekonomie-System der kaiserlichen königlichen österreichischen Armee.* Bearbeitet von Franz Hübler. Wien: Verlag Der Geistinger'schen Buchhandlung, 1821. Bd. VI.
- „Naplójegyzetei Krasznay Péter kemecsei lakosnak...” *Visszaemlékezések 1830–1861.* A szöveg gondozta: Forrai Ibolya és Árva Judit. Budapest: Néprajzi Múzeum, 1998.
- Seherr Thosz Árpád: *Emlékezések múltamra.* Ford. Könyve Nándor. Budapesti Szemle, 27. (1881) 56. sz. 395–410.
- Szalay József: *Egy honvéd élményei (Visszaemlékezések) V. Hazánk,* 9. évf. (1888) 5. sz. 358–373.
- Székely Gergely: *Hetvenhárom év itthon.* Brassó, 1893.
- Szinnyei József: *Komárom 1848–1849-ben.* Budapest: Aigner Alajos, 1887.
- Tábori utasítás gyalogság, lovasság és tüzérség számára.* Pest: Emich Gusztáv, 1849.
- Zsupos Zoltán: *Hirdetmények, színlapok, aprónyomtatványok. Győr 1848–1849.* Győr: Rómer Flóris Művészeti és Történelmi Múzeum, 2014.

Szakirodalom

- Bajzik László: *Az aradi vár építése és hadieseményei az 1848–1849-es szabadságharcban*. Budapest: Zrínyi Kiadó, 2020.
- Barcy Zoltán – Karch Pál: *Hangászok – hangszerek – hangjegyek. Trombita- és dobjelek az osztrák–magyar hadseregben és haditengerésznél (1629–1918)*. Budapest: MTA Zenetudományi Intézet, 1985.
- Bona Gábor: *Hadnagyok és főhadnagyok az 1848/49. évi szabadságharcban*. III. k. Budapest: Heraldika Kiadó, 1999.
- Bona Gábor: *Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban*. II. k. Budapest: Heraldika Kiadó, 2009.
- Csekő Andrea: *Kunszentmárton 1848–49-ben*. Zounuk. A Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve, 20. Szolnok, 2005.
- Csorba György: *Dobosok, trombitások és katonazenekarok alkalmazása az 1848–1849-es szabadságharc harcmezőin*. Hadtörténelmi Közlemények, 134 évf. (2021) 2. sz. 383–415.
- Csorba György: *Dobosok az 1848–1849-es szabadságharcban: szervezés, kiképzés, felszerelés*. Hadtörténelmi Közlemények, 136 évf. (2023) 2. sz. 377–416.
- Hegyesy Vilmos: *Gróf Eszterházy Kálmán életéből*. Erdélyi Múzeum, 33–34. évf. (1916–1917.) 11–12. sz. 24–51.
- Hermann Róbert: *Buda bevétele, 1849. május 21.* In: Budapest ostroma. Budapesti Negyed 8. évf. (2000. ősz-tél) 3–4. sz. 93–143.
- A Barcaság 1848/49-ben*. Szerk. Hochbauer Gyula. Szecseleváros: Disz Typo Kft., 1998.
- Horváth Béla: *A 6. (Württemberg) huszárezred az 1848–49-es magyar szabadságharcban*. Budapest: Line Design, 2017.
- Iványosi-Szabó Tibor: *Kecskemét 1848/49-ben. Kecskemét: Kecskeméti Lapok*, 1990.
- Kádár József: *Belső-Szolnok és Dobokamegye története. 1848–1849*. Deés: Szolnok-Dobokavármegye közönsége, 1890.
- Kemény Krisztián: *Az 1849. március 5-ei szolnoki ütközet története és okmánytára*. Budapest: HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, 2021.
- Makai Ágnes: *„Hű vitézségért...” Az 1848–1849-es magyar szabadságharc kitüntetett hőseinek emlékére*. Budapest: Osiris, 2001.
- Marosi László: *Két évszázad katonazenéje Magyarországon. A magyarországi katonazene története, katonakarmesterek 1741–1945*. 2. kiadás. Budapest: Editio Musica Budapest, 2011.
- Móricz Pál: *1848–49-diki szabadságharci csatatörténetek*. Szeged: Gönczi József könyvkiadása, 1900.
- Nagy Sándor: *Háromszék önvédelmi harca, 1848–49*. Kolozsvár, 1896.
- Paládi-Kovács Attila: *faharang, tóka*. In: Magyar Néprajzi Lexikon. Budapest: Akadémiai Kiadó, 1979. II. 15–16.
- Pásztai László: *A katonai jog harcászati vonatkozásai az 1848/49-es szabadságharc példáján*. Hadtörténelmi Közlemények, 129. évf. (2016) 1. sz. 92–120.
- Potemkin Ödön: *Az 1849-ik évi magyar hadsereg feloszlásának okai az aradi s temesvári táborozással*. Pest: Lauffer, 1867.
- Rédei István: *Jászok és kunok az 1848–49-es szabadságharcban*. Jászberény, 1989.
- Reizner János: *A régi Szeged. I. A negyvenes évek és a forradalom napjai Szegeden*. Szeged: Burger Gusztáv és társa, 1884.
- Süli Attila: *A honvédség szervezése Erdélyben 1849-ben*. *Acta Siculica*, 2014–2015. 195–248.
- Süli Attila: *Ormai Norbert, az első aradi vértanú*. Budapest: Line Design, 2016.
- Süli Attila: *Torda és Aranyosszék szabadságharca 1848–49-ben*. Barót: Tortoma Kiadó, 2018.
- Szerdahelyi Kálmán: *Színészeink a szabadságharcban*. In: Honvédvilág I. szerk. Kunsági és Potemkin. Pest: Heckenaszt Gusztáv, 1868. 129–142.
- Thoroczkay Sándor: *A 73. honvédszázalaj története*. Hazánk, 8. évf. (1888) 1. sz. 27–56.